

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2018. GODINI

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2018. GODINI

Beograd 2021

Arheologija u Srbiji
Projekti Arheološkog instituta u 2018. godini

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2018. GODINI

Urednici
Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Beograd 2021

Izdavač:
Arheološki institut
Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd
www.ai.ac.rs

Za izdavača:
Miomir Korać

Urednici:
Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Priprema:
Arheološki institut

Elektronsko izdanje
ISBN 978-86-6439-060-6

SADRŽAJ

- 11 Redakcija, *Uvod*
- Arheološka iskopavanja i rekognosciranja***
- 17 Slaviša Perić, Olga Bajčev, Ružica Arsenijević, Đurđa Obradović, Vesna Popović, Ivana Dimitrijević, *Arheološka istraživanja na nalazištu Slatina – Turška Česma u Drenovcu u 2018. godini*
- 25 Aleksandar Bulatović, Aleksandar Kapurañ, Dragan Milanović, Tatjana Trajković-Filipović, *Lokalitet Velika Humska Čuka – iskopavanja 2018. godine*
- 33 Ognjen Mladenović, Jan Jon, Aleksandar Bulatović, Artur Bankof, Vejn Paul, Ondžej Hvojka, Vojislav Filipović, Rada Gligorić, *Lokalitet Spasovine u selu Milina: preliminarni rezultati istraživanja 2018. godine*
- 43 Dragan Milanović, *Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave u 2018. godini*
- 53 Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Prljuša, Mali Šturac: istraživanje u 2018. godini*
- 61 Ivan Vranić, *Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2018. godine*
- 69 Sofija Petković, Igor Bjelić, Gordan Janjić, Nikola Radinović, *Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija u 2018. godini*
- 79 Nadežda Gavrilović-Vitas, Gordana Milošević Jevtić, *Građevina sa Oktogonom, Gradsko Polje, Niš: arheološka istraživanja u 2018. godini*
- 91 Stefan Pop-Lazić, Ričard Majls, Bojan Popović, Bernadet Makol, Vujadin Vujadinović, Milica Tomić, Aleksandar Stamenković, *Arheološka iskopavanja nalazišta Glacov Salaš 2018. godine*

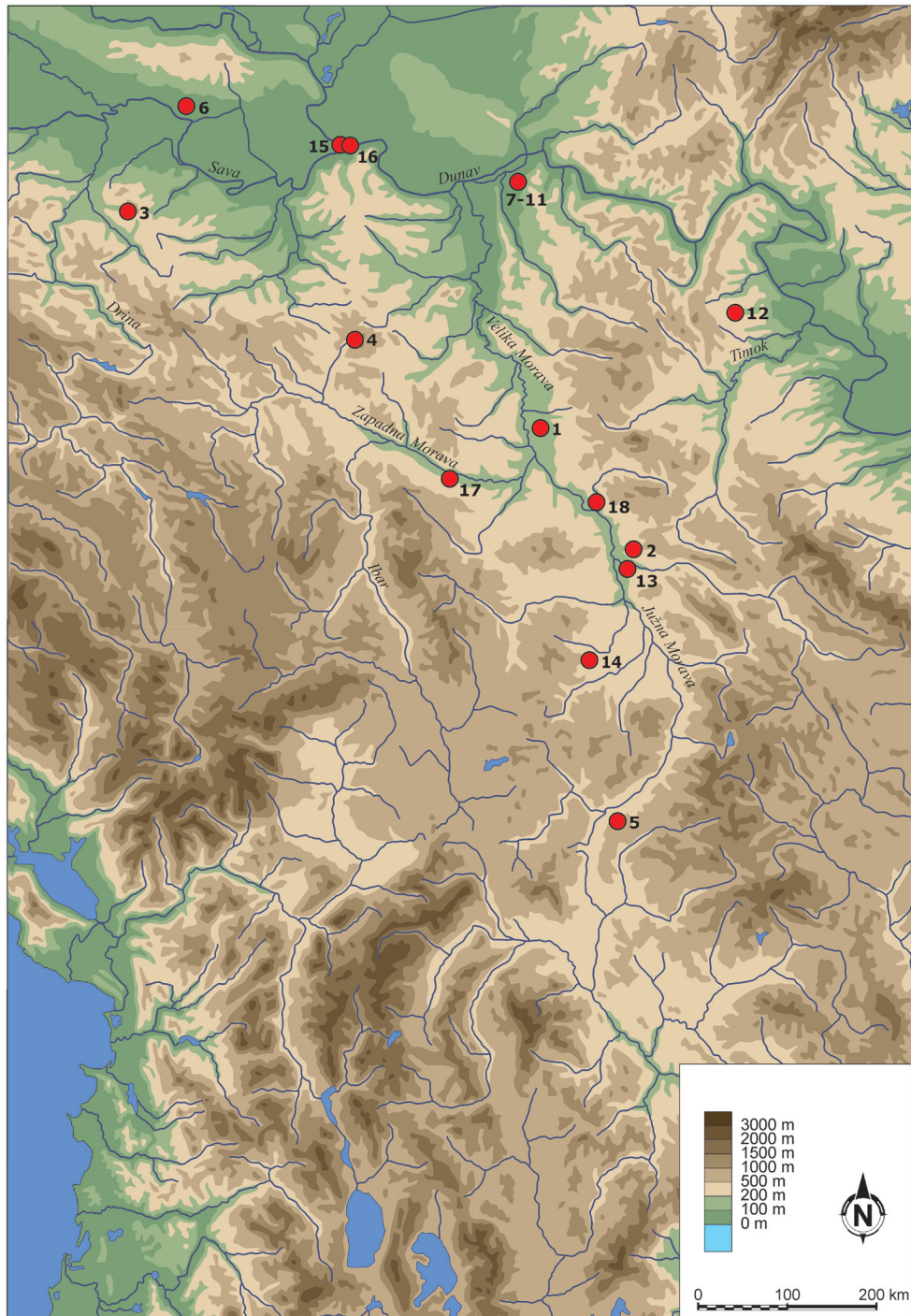
- 99 Bebina Milovanović, Nemanja Mrđić, Ilija Danković, *Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2018. godini*
- 113 Saša Redžić, Ilija Danković, Mladen Jovičić, *Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) tokom 2018. i početkom 2019. godine*
- 127 Mladen Jovičić, Saša Redžić, Bebina Milovanović, *Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2018. godini*
- 143 Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, *Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja u zoni zapadnog bedema u 2018. godini*
- 157 Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Snežana Golubović, *Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja severnog bedema u 2018. godini*
- 173 Stefan Pop–Lazić, Uglješa Vojvodić, Bojan Popović, Vesna Bikić, *Zaštitna arheološka istraživanja na Beogradskoj Tvrđavi u 2018. godini – lokalitet Veliki Kalemegdan*
- 181 Vujadin Ivanišević, Bernar Bavan, Ivan Bugarski, *Caričin Grad – arheološka istraživanja u 2018. godini*
- 191 Ivan Bugarski, Vesna Bikić, Milica Tomić, *Istraživanja prostora Stare Sinagoge u Beogradu 2018. godine*
- 203 Marin Bugar, Ivan Bugarski, Uglješa Vojvodić, Milica Radišić, Dimitrije Marković, *Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave u 2018. godini: rezultati iz Trsteničkog kraja*

Analize arheološkog materijala

- 219 Dragana Vulović, Ilija Mikić, Nataša Miladinović-Radmilović, *Metodologija antropoloških istraživanja grupnih i masovnih sahrana*
- 229 Radmila Zotović, *Silvanov kult na području Srbije – kratka crtica iz proučavanja kultova na tlu Srbije*
- 237 Angelina Raičković Savić, Ana Mitić, *Rezultati obrade keramičkog materijala iz objekta br. 18 sa lokacije Nad Klepečkom, Viminacijum*
- 245 Josip Šarić, *Kremen za puške kremenjače u Beogradskoj tvrđavi*

Projektne i drugi izveštaji

- 253 Slaviša Perić, Projekat *Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije*
- 273 Ivana Popović, Projekat *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije*
- 287 Miomir Korać, Projekat *IRS – Viminacium, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GISa, digitalizacije i 3D vizualizacije*
- 301 Vujadin Ivanišević, Projekat *Procesi urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva*
- 315 Emilija Nikolić, Jelena Anđelković Grašar, *Arheološki park Viminacium i Živa Award 2018*
- 325 Ivana Kosanović, *24. međunarodni Limes kongres (24th International Limes Congress, Serbia, Belgrade-Viminacium, 2-9th September 2018)*
- 331 Sanja Slankamenac, *Izdavačka delatnost Arheološkog instituta u 2018. godini*

Uvod

Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2018. godini predstavlja osmi u nizu zbornika radova, čije je izdavanje inicirano tokom 2011. godine, sa ciljem da se predstavljaju preliminarni izveštaji brojnih i raznovrsnih projekata koji se realizuju u okviru Arheološkog instituta.

Radovi su grupisani u tri tematske celine: izveštaji sa iskopavanja i rekognosciranja, analize arheološkog materijala, i izveštaji naučnih projekata i drugih aktivnosti.

Osnovnu delatnost Arheološkog instituta čini rad na projektima koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Tokom 2018, nastavljen je rad na projektima započetim 2011. godine, i Arheološki institut je vodeća institucija za četiri, odnosno jedna od institucija u okviru još tri projekta. Pored toga, Arheološki institut je, u saradnji sa brojnim institucijama kulture u Srbiji, bio angažovan na većem broju projekata koji su finansirani preko programa Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, a takođe je učesnik i većeg broja međunarodnih projekata. Tokom 2018. godine, Arheološki institut je rukovodio ili učestvovao na iskopavanjima većeg broja lokaliteta iz perioda praistorije, antike, srednjeg veka i modernog doba, sproveo je dva projekta rekognosciranja, a takođe su saradnici Instituta bili angažovani na analizama raznovrsnog arheološkog materijala, uzeli učešća na većem broju regionalnih i međunarodnih konferencija, održali predavanja po pozivu i objavili brojne radove u nacionalnim i međunarodnim časopisima, monografijama i tematskim zbornicima.

U 2018. godini, Arheološki institut je organizovao međunarodnu konferenciju *XXIV International Limes Congress*,¹ i uzeo učešća u radionici *US-Serbia and West Balkan Data Science Workshop*, koju su podržali US National Science Foundation i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Arheološka iskopavanja i rekognosciranja u 2018. godini:

1. Slatina – Turska Česma u Drenovcu
2. Velika Humska Čuka
3. Spasovina u selu Milina
4. Prljuša, Mali Šturac
5. Kale u Krševici
6. Glacov Salaš – Glac
- 7-11. Viminacijum (lok. Legijski logor – Severni bedem, Legijski logor – Zapadni bedem, Rit, Pećine, Više Grobalja)
12. Vrelo – Šarkamen
13. Gradsko Polje – Niš
14. Caričin Grad
15. Beogradska tvrđava – Veliki Kalemegdan
16. Stara Sinagoga u Beogradu
17. Prospekcija donjeg toka Zapadne Morave (Trstenik)
18. Prospekcija donjeg toka Južne Morave (Sokobanja, Niš i Aleksinac)

Projekti Arheološkog instituta koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije:

Projekti u kojima je Arheološki institut rukovodeća institucija:

1. *Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije* (OI 177020), rukovodilac dr Slaviša Perić;
2. *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije* (OI 177007), rukovodilac dr Ivana Popović;
3. *Procesi urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva* (OI 177021), rukovodilac dr Vujadin Ivanišević;
4. *IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GISa, digitalizacije i 3D vizualizacije* (III 47018), rukovodilac dr Miomir Korać.

Projekti u kojima je Arheološki institut jedna od institucija:

1. *Bioarheologija drevne Evrope: ljudi, biljke i životinje u praistoriji Srbije* (III 47001), rukovodilac prof. dr Sofija Stefanović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;
2. *Kulturne promene i populaciona kretanja u ranoj praistoriji centralnog Balkana* (OI 177023), rukovodilac prof. dr Dušan Mihailović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;
3. *Etnogeneza Srba u srednjem veku (rani srednji vek) – Usporedna analiza istorijsko-kulturnog nasleđa, genetskog materijala i predmeta materijalne kulture sa aspekta analitičke hemije* (III 47025), rukovodilac dr Irena Cvijanović, Istorijski institut.

Projekti finansirani preko programa Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije: *Stalna arheološka radionica – srednje Pomoravlje u neolitizaciji jugoistočne Evrope. Drenovac - neolitski megalopolis*; ostale institucije koje učestvuju: Zavičajni muzej Paraćin;

Konzervacija, restauracija i prezentacija neolitske arhitekture u Drenovcu;

Arheološka istraživanja na lokalitetu Velika humska čuka u Humu kod Niša; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej Niš;

Prospekcija Malog Šturca - istraživanje praistorijskog rudarstva: istraživanje zapadne granice okna Objekat 1; ostale institucije koje učestvuju: Muzej rudničko-takovskog kraja, Gornji Milanovac;

Vrelo-Šarkamen, arheološka istraživanja; ostale institucije koje učestvuju: Muzej Krajine Negotin;

Građevina sa oktagonom, Gradsko polje, Niš; ostale institucije koje učestvuju: Narodni Muzej Niš i Zavod za zaštitu spomenika kulture Niš;

Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej Niš, Centar za kulturu i umetnost Aleksinac i Narodna biblioteka Stevan Sremac Sokobanja;

Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej, Kruševac;

Izrada finalne dokumentacije i obezbeđivanje trajnog i bezbednog skladištenja osteološkog materijala sa ranijih antropoloških istraživanja u Sirmijumu; ostale institucije koje učestvuju: Muzej Srema u Sremskoj Mitrovici.

Međunarodni projekat sufinansiran sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije:

Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada; ostale institucije koje učestvuju: École Française de Rome; Centre National de la Recherche Scientifique, Strasbourg; Römisch-Germanisches Zentralmuseum/ Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte, Mainz; Université de Strasbourg; Johannes Gutenberg-Universität, Mainz.

Međunarodni projekti:

Arheološka istraživanja naseobinskih sistema, sahranjivanja i rudnih resursa u bronzanom dobu severozapadne Srbije (projekat Jadar); ostale institucije: Muzej Jadra, Loznica, Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo, Brooklyn College, New York (USA); finansiranje: Ministarstvo kulture i informisanja RS, Institute for Aegean Prehistory (USA), PSC-CUNY Research Award program (USA);

Visualizing the unknown Balkans; ostale institucije: Narodni muzej Leskovac, Institut für Orientalische und Europäische Archäologie (OREA), Wien, finansiranje: Innovation Fund „Research, Science and Society“ of the Austrian Academy of Sciences;

ARKWORK projekat: COST akcija (COST action) br. 15201 (CA 15201), projekat Evropske Unije (EU Framework Programme Horizon 2020), rukovodeća institucija: Uppsala universitet, <https://www.arkwork.eu>;

ArchaeoLandscapes International: mreža institucija proistekla iz projekta ArchaeoLandscapes Europe;

DANUBIUS Organisation ecclésiastique et topographie chrétienne du Bas-Danube pendant l'Antiquité tardive (IIIe-VIIIe siècles ap. J.-C.); ostale institucije koje učestvuju: HALMA Histoire, Archéologie, Littérature des Mondes Anciens Universitet, „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, Софийски универзитет „Св. Климент Охридски“, Регионален исторически музей Силистра, Регионален истрочески музей Варна, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” - Bucharest, Instituti i Arkeologjisë, Université du Québec à Rimouski, Univerza v Ljubljani, University of Leicester, GWZO Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa.

The paleogenetics of southem Europeans, admixture, selection and transflormations, ostale institucije koje učestvuju: Universität Wien.

Život na rimskoj cesti – komunikacije, trgovina i identiteti na rimskim cestama u Hrvatskoj od 1-8 st.: ostale institucije koje učestvuju: Institut za arheologiju, Zagreb; projekat financira Zaklada za znanost Republike Hrvatske.

Napomene:

1 <http://limes2018.org>

*Analize arheološkog
materijala*

Dragana Vulović, Arheološki institut, Beograd
Ilija Mikić, Arheološki institut, Beograd
Nataša Miladinović-Radmilović, Arheološki institut, Beograd

METODOLOGIJA ANTROPOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA GRUPNIH I MASOVNIH SAHRANA

Tokom 2018. godine, u okviru antropoloških istraživanja posebna pažnja je usmerena na metodologiju antropoloških istraživanja masovnih i grupnih sahrana iz različitog konteksta, njene izazove i probleme, kako sa antropološke tako i sa arheološke strane. Ovakva vrsta analiza vršena je na tri antička lokaliteta iz Srbije (Sirmijum, Jagodin Mala i Viminacijum) i na jednom srednjovekovnom lokalitetu iz Crne Gore (Brskovo).

Metodologija istraživanja grupnih i masovnih sahrana, bilo sa stanovišta arheologije ili antropologije, podrazumeva primenu specifičnih i kombinovanih metoda. U arheološkom kontekstu postoje dve pogrebne prakse: incineracija i inhumacija. Unutar njih razlikujemo pojedinačne, grupne i masovne sahrane. Pod pojedinačnim sahranama podrazumevamo pohranjivanje tela jednog pokojnika unutar grobne jame, grobne konstrukcije ili zidane grobnice. Grupna sahrana predstavlja polaganje tela dva ili više pokojnika, obično pripadnika jedne porodice, koja su sahranjena u istom ili različitom vremenskom periodu. Pod masovnim sahranama podrazumeva se pohranjivanje tela više pokojnika, obično u istom vremenskom periodu, pod specifičnim okolnostima, kao što su npr. masovna stradanja u prirodnim katastrofama, masovna stradanja kao posledica različitih epidemija ili oružanih sukoba, itd.

Iskopavanje masovnih sahrana, odnosno masovnih grobnica, kosturnica, sekundarnih sahrana, itd., predstavlja veliki izazov, kako za arheologe, tako i za antropologe. Položaj i veza između samih kostiju znatno utiču na metodologiju iskopavanja, ali i na dalju antropološku analizu (Vulović 2019, 172). Humani osteološki materijal, pohranjen u kosturnice i masovne grobnice, može se razvrstati u četiri kategorije: kompletno artikulisani skeleti; delimično artikulisani delovi skeleta; kombinovane artikulisane i deartikulisane kosti i rasute deartikulisane kosti (Ubelaker 1974, 18, 28). Sekundarno sahranjivanje je obično parcijalno i broj prisutnih kostiju u mnogome zavisi od funeralne prakse zajednice (mogu se odabrati, na primer, samo određene kosti za sekundarnu sahranu, poput lobanja i butnih kostiju), ili od toga da li je osoba koja vrši premeštanje skeleta iz primarnih grobova dovoljno obučena ili motivisana za taj posao (da li sve kosti može da prepozna i iskopa, a potom pohrani prilikom sekundarne sahrane; da li su u pitanju njeni preci gde je važno sačuvati svaku kost, ili su u pitanju masovna preseljenja nekropola, ukoliko je za grobno mesto prestalo da se plaća, i pogrebnicima nisu bitni sahranjeni srodnici) (Миладиновић-Радмиловић 2008, 446–447; Ubelaker 1974, 33). Veća pažnja se posvećuje lobanjama verovatno iz razloga što je lobanja, za razliku od ostalih delova skeleta, gotovo uvek, od praistorije do današnjih dana, izazivala strah i sujeverje, i u krajnjem slučaju nekako najviše vezivana za bivstvovanje samog čoveka. Primer posebnog tretmana lobanje je zabeležen i tokom antropološke analize skeletnih ostataka sa nalazišta Brskovo i Viminacijum (sl. 1 i 3).

Slika 1. Brskovo–Doganjice, prostorija 1, detalj (dokumentacija Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore)

Kada su u pitanju masovne sahrane, primarni zadatak je da se odredi minimalan broj individua, koji se utvrđuje na osnovu određenog skeletnog elementa jedne strane tela, koji se najviše konstantuje u materijalu, kako bi se izbegla mogućnost da se jedna individua broji više puta (Adams, Konigsberg 2004, 138–139; Konigsberg, Adams 2014, 198).

Brskovo

Godine 2017. započeta su iskopavanja od strane Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore na srednjovekovnom lokalitetu Brskovo – Doganjice. Tom prilikom susreli smo se sa jednom specifičnom situacijom. Iz, za sada, nepoznatih razloga, u podrumu prostorije 1 je pohranjen materijal sa obližnje nekropole (Vulović 2019; Živanović 2018). Da ovde nije reč o klasičnoj masovnoj grobnici, već da je po sredi sekundarno sahranjivanje, govori nam i činjenica da su pokojnici premešteni u ovaj objekat znatno nakon sahranjivanja u primaran grob što vidimo na osnovu toga da su kosti skeleta bile nabacane (skeleti nisu bili u anatomskom položaju, što znači da su meka tkiva već bila razgrađena, za šta je potreban duži niz godina) (sl. 2). Ono što se jasno uočilo tokom iskopavanja je da su akteri ovog događaja vodili računa o lobanjama i pohranili ih, uglavnom,

uz severoistočni ugao prostorije. S obzirom da je reč o sekundarnoj sahrani, na osnovu stepena očuvanosti materijala, mogli smo samo konstantovati da je skeletni materijal, odnosno pokosnica kosti, dobro ili loše očuvana. Prilikom analize antropološkog materijala uočeno je da su u materijalu prisutne gotovo sve kosti skeleta. S obzirom da je pokosnica kosti dobro očuvana, da su u materijalu prisutne i duge kosti novorođenčeta, da je prilikom začišćavanja i iskopavanja ove situacije primećeno da sitne kosti (u najvećem broju nedostaju kosti šaka i stopala, kao i patele) nisu prisutne, za sada se može pretpostaviti da je skeletni materijal koji je prisutan u malom procentu, izgubljen prilikom sekundarnog pohranjivanja (Vulović 2019, 182). Kostu su podeljene u pojedinačne grupe (posebno desna i leva strana tela, posebno dečije i odrasle individue), kako bi se utvrdio minimalan broj individua, a tamo gde je to bilo moguće, određene su i individualna starost i pol (za svaku kost pojedinačno). Pohranjen skeletni materijal u podrumu prostorije 1 pripada biološkoj populaciji (prisutan je osteološki materijal oba pola, svih starosnih kategorija).

Slika 2. Brskovo–Doganjice, prostorija 1, detalj
(dokumentacija Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore)

Viminacium

Na antičkom Viminacijumu masovni grobovi su nalaženi u raznim varijantama – sa primarnom i sekundarnom sahranom kako samih lobanja, lobanja sa pojedinim delovima postkranijalnog skeleta, tako i kompletnih skeleta oba pola i svih uzrasta. Prvi takav grob otkriven je 1978. godine na katastarskoj jedinici “Više Grobalja”, nosi redni broj 16 i sadrži devet lobanja, uglavnom bez mandibula, i jedan fragmentovani femur. Različito orijentisane lobanje bile su piramidalno poredane nizom približnog rasporeda 4–3–2. Tokom 1981. godine, na nekropoli Pećine, otkriven je grob G-769. U njemu je bilo pohranjeno 25 lobanja, delimično fragmentovanih i deformisanih usled sleganja tla, tri mandibule, veći broj fragmenata lobanje, tridesetak fragmenata dugih kostiju, kao i životinjske kosti (17 kostiju konja, 12 kostiju goveda i jedna lobanja psa). U istočnom delu groba osim kostiju, otkiveni su i ulomci od opeke i kamena, kao i fragmenti keramike (Golubović, Mikić, 2016, 155).

Slika 3. Viminacijum, Pećine, br. 4924 (fotografija preuzeta iz Dokumentacionog centra Viminacijum)

Treći masovni grob pronađen, takođe, na nekropoli Pećine 1986. godine, nosi redni broj 4924 (sl. 3) i sadrži preko 150 lobanja (gotovo su sve bez mandibula), koje su bile složene u pet nivoa, zajedno sa manjim brojem fragmentovanih kostiju postkranijalnog skeleta i bez grobnih priloga (otkriveno je samo dvadesetak fragmenata životinjskih kostiju). Interesantno je napomenuti da su fragmentovane kosti postkranijalnog skeleta nalažene u „praznim prostorima” između pravilno poslaganih lobanja, kao da su služile samo da popune prostor između njih, bez ikakvog posebnog značaja (sl. 4). Pronađeni fragmenti pripadali su različitim kostima postkranijalnog skeleta. Na samo dve lobanje su pronađeni tragovi oksidacije metala, ali to nam dovoljno pokazuje, da su prilikom premeštanja ovih kostiju iz primarnih grobnica, još u antičko doba, ovi predmeti ili ostali u njima, ili su pokradeni. U novije vreme, tokom iskopavanja 2014. i 2015. godine, pronađene su još dve masovne grobnice. Okvirno hronološko datovanje ovih masovnih grobova je izvršeno na osnovu njihovih odnosa sa susednim grobovima. Utvrđeno je da oni nisu mlađi od sredine III veka, osim dva poslednja pomenuta groba koji bi se okvirno mogli datovati u period III–IV veka.

Tokom 2018. godine, izvršena su dodatna istraživanja groba 4924. Tom prilikom su otkiveni skeletni ostaci, uglavnom lobanja, više od 150 osoba (3/5 pripada juvenilnim i odraslim individua-ma muškog pola, 2/5 juvenilnim i odraslim individua-ma ženskog pola i deca). Antropološka analiza je podrazumevala utvrđivanje individualnog pola i starosti, paleopatološku i dentalnu analizu. S

Slika 4. Viminacijum, Pećine, br. 4924 (fotografija preuzeta iz Dokumentacionog centra Viminacijum)

obzirom na to da je ustanovljeno prisustvo individua oba pola i svih uzrasta, akcenat je stavljen na paleopatološke analize očuvanih kostiju u cilju ispitivanja mogućeg uzroka smrti ovih osoba, dakle, interesovalo nas je da li je u pitanju bila prirodna ili nasilna smrt ovih osoba, da li je ove osobe zadesila neka prirodna katastrofa ili epidemija, itd. Na osnovu dobijenih rezultata, zaključili smo da ove osobe nisu umrle nasilnom smrću i da nisu istovremeno primarno sahranjene. Njihovi skeletni ostaci su iz primarnih grobova u jednom trenutku prebačeni u ovu masovnu grobnicu. Usled mogućeg uređivanja nekropole Viminacijuma (najverovatnije zbog vrlo intenzivnog ukopavanja pokojnika ili najčešće, kao i danas, usled prestanka plaćanja grobnih parcela), njihove kosti, uglavnom lobanje, su iz primarnih grobova izvađene i sekundarno sahranjene u masovni grob broj 4924. Lobanje su brižljivo i sa pijetetom prema upokojenim srodnicima poslagane u novi sekundarni grob. Šta se desilo sa ostalim kostima poststkranjajlnih skeleta, nažalost, nismo uspeli da utvrdimo.

Slika 5. Sirmijum, Palanka br. 53–55, grobnice 18 i 19 (dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture Sremska Mitrovica).

Sirmium

Godine 2016. Zavod za zaštitu spomenika kulture iz Sremske Mitrovice, u saradnji sa kolegama iz Muzeja Srema (Sremska Mitrovica), obavio je zaštitna arheološka iskopavanja u ulici Palanka br. 53–55 u Sremskoj Mitrovici. Tom prilikom otkriveni su ostaci kasnoantičke memorije, delovi antičke (III–IV vek) i novovekovne (XVIII vek) nekropole. Nažalost, kasnoantičke grobnice i grobovi u velikoj meri su bili oštećeni pljačkanjem, poznijim ukopima i sekundarnim korišćenjem materijala, što se direktno odrazilo i na sam humani osteološki materijal i u mnogome ograničilo antropološku analizu i interpretaciju. Nama su privukle pažnju grobnice 18 i 19. Antropološka analiza je pokazala da su u grobnici 18, pronađene kosti odrasle individue, dok je u grobnici 19 bilo sahranjeno čak 14 individua. Najverovatnije je reč o porodičnim grobnicama, gde je grobnica 18 služila kao primaran grob, dok je grobnica 19 poslužila kao osarijum, u koju su pohranjivali materijal koji je sekundarno izvađen iz grobnice 18 (slike 5 i 6).

Slika 6. Sirmijum, Palanka br. 53–55, grobnica 19 (dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture Sremska Mitrovica).

Naissus

Tokom 2010. godine Zavod za zaštitu spomenika kulture iz Niša izvršio je iskopavanja na nekropoli Jagodin Mala – Bulevar Vojvode Mišića i tom prilikom istražio više od 30 grobnih celina, između ostalog i grobnicu 1, koja je privukla našu pažnju (Jeremić 2013, 279). U ovoj, najverovatnije porodičnoj, grobnici je bilo sahranjeno 12 individua: tri odrasle (od toga je jedna individua bila trudnica) i dve dečije individue (jedno dete je konstantovano samo na osnovu lobanje) su bili primarno sahranjeni u opruženom položaju, dok je preko jedne individue bio prebačen sekundarno pohranjen materijal u kome je izvojeno najmanje sedam individua (tri odrasle i četiri dečije individue) (sl. 7 i 8).

Antropološko istraživanje grupnih i masovnih sahrana je, kao što smo videli, veoma komplikovan i delikatan proces koji zahteva veliku stručnost, ali i strpljenje istraživača. Na kraju, važno je istaći i to da je prilikom arheoloških iskopavanja ove vrste sahrana neophodno prisustvo antropologa na terenu.

Bibliografija:

- **Adams, Konigsberg 2004** – B. J. Adams, L. W. Konigsberg, Estimation of the Most Likely Number of Individuals From Commingled Human Skeletal Remains, *American Journal of Physical Anthropology* 125, 2004, 138–151.
- **Golubović, Mikić 2016** – S. Golubović, Ž. Mikić, Results of Archaeological Anthropological studies of Mass Burials in Viminacium-Grave 769/ the Pećine Necropolis. *Archaeology and Science* 11 (2015), 2016, 155–166.
- **Jeremić 2013** – G. Jeremić, The Late Antique necropolis in Jagodin Mala, Niš (Naissus), Serbia – eighty years of research. Challenges for presentation and conservation, in: A. Filipović, W. Troiano (eds), *Strategie e Programmazione della Conservazione e Trasmissibilità del Patrimonio Culturale*, Roma 2013, 271–281.
- **Konigsberg, Adams 2014** – L. W. Konigsberg, B. J. Adams, Estimating the Number of Individuals Represented by Commingled Human Remains: A Critical Evaluation of Methods, in: B. J. Adams, J. E. Byrd (eds), *Commingled Human Remains: Methods in Recovery, Analysis, and Identification*, 2014, 193–220.

Slika 7. Jagodin Mala – Bulevar Vojvode Mišića, grobnica 1 (dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture Niš).

Slika 8. Jagodin Mala – Bulevar Vojvode Mišića, grobnica 1, skelet trudnice (dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture Niš).

- **Миладиновић-Радмиловић 2008** – Н. Миладиновић-Радмиловић, Полна и старосна структура дечијих индивидуа сахрањених на средњовековној некрополи на локалитету 85 у Сремској Митровици, Гласник Српског археолошког друштва 24, 2008, 445–456.
- **Vulović 2019** – D. Vulović, Preliminarna antropološka analiza sa lokaliteta Brskovo – Doganjice, *Nova antička Duklja X*, 2019, 170–189.
- **Ubelaker 1974** – D. H. Ubelaker, *Reconstruction of Demographic Profiles from Ossuary Skeletal Samples: A Case Study from the Tidewater Potomac*, Smithsonian Contributions to Anthropology, no. 18, Washington 1974.
- **Živanović 2018** – M. Živanović, Preliminarni rezultati arheoloških istraživanja srednjovjekovnog Brskova na lokalitetu Doganjice u Mojkovcu, *Godišnjak 1*, 2018, 87–92.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904:061.6(497.11)"2018"(082)(0.034.2)
902.2(497.11)"2018"(082)(0.034.2)

ARHEOLOGIJA u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti
Arheološkog instituta u 2018. godini / urednici Selena
Vitezović, Milica Radišić, Đurđa Obradović. - Elektronsko izd.
- Beograd : Arheološki institut, 2021 (Beograd : Arheološki
institut). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst ; 12 cm

Sistemska zahteva: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane
dokumenta. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz
tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6439-060-6

a) Археолошки институт (Београд) - Истраживања - 2018
- Зборници b) Археолошка истраживања - Србија - 2018
- Зборници

COBISS.SR-ID 40712457

